

ТАРБИЯНИНГ ОЛТИН ҚОИДАСИ

Фарҳод БОҚИЕВ,
Мақтабгача ва
мактаб таълими вазири
Ўринбосари

Ушбу мақолада педагогик тарбия, унинг мезонлари, шарқ халқларида фарзанд тарбиясида жадид мутафаккирларининг қарашлари, тарбия усул ва воситалари, қарашлари ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: оила, қадрият, тарбия, ота-она, ҳурмат, хулқ-атвор.

Introduction. This article discusses upbringing, its criteria, the role of national values in child-rearing among Eastern peoples, methods and means of upbringing, and the views of Jadid enlighteners on family.

Keywords: family, values, upbringing, parents, respect, behavior.

Оила мустаҳкамлигини таъминловчи омиллардан бири бу фарзанддир. Оилада улғаядиган боланинг қандай инсон бўлиб шаклланиши биринчи навбатда ота-онага боғлиқ. Тарбияни қачондан бошлаш зарур экани ҳақида кўплаб манбаларда

қимматли маълумотлар берилган. Мўътабар манбаларда қайд этилишича, бола тарбияси уч босқичда амалга ошади. Биринчиси – оила қуриш учун муносиб жуфт танлаш, иккинчиси – ҳомила даврида аёлнинг руҳ ва тан саломатлиги, учинчиси – фарзанд дунёга келган кундан бошлаб уни масъулият билан тарбия қилиш.

Абдулла Авлониё бобомиз “Туркий Гулистон ёҳуд ахлоқ” китобида тарбияга шундай изоҳ беради: тарбия – боланинг саломати ва саодати учун яхши тарбия қилмак, танини пок тутмак, ёш вақтидан маслақини тузатмак, яхши хулқларни ўргатмак, ёмон хулқлардан сақлаб ўсдурмакдур. Тарбия қилгувчилар табиб кабидур.

Жон саломатлиги учун шифокорлар не чоғлик фидои бўлсалар, хулқ-атворнинг гўзаллиги учун устозлар шундай жонкуяр бўлишлари талаб этилади.

Лекин хулқимизнинг яхши бўлишининг асосий панжаси тарбиядур. Ахлоқимизнинг биносининг гўзал ва чиройли бўлишига тарбиянинг зўр таъсири бордур.

Бугун аксарият ота-оналар фарзандларининг тарбиясидан хавотирда. Кимдир ижтимоий тармоқларбола тарбиясигасалбий таъсир кўрсатаётганини баҳона қилса, бошқа бировлар мактабни, устозни айбдор қилишдан нарига ўтмаяпти назаримизда.

Фитрат “Ота-онанинг вазифаси ўз болаларини етук кишилар қилиб тарбиялашлари зарурлигидадир”, деб таъкидлайди. Тарбияни қуйидагича таснифлайди:

- 1) жисмоний тарбия –саломатлик;
- 2) ақлий тарбия – соғлом фикрлилик;
- 3) ахлоқий тарбия – ахлоқи

сано; яъни ахлоқий покликка эътибор бериш кераклиги таъкидланади. Оиланинг асосий вазифаси ёш авлодни тарбиялашдир, деб изоҳ беради.

Болалар ахлоқий тарбиясида аввало ўзи яшаётган атроф-муҳит муҳим аҳамиятга эга ҳисобланади.

Фитрат болаларни сувга ўхшатади: “Сув қайси рангли идишда бўлса, ўша рангда товлангани каби, болалар ҳам қандай муҳитда бўлсалар, ўша муҳитнинг ҳар қандай одат ва ахлоқини қабул қиладилар. Ахлоқий тарбиянинг энг буюк шарти шундаки, болалар кўпроқ яхши ва ёмон аҳволини ўз уйларида, кўчадаги ўртоқларидан, мактабдаги ўқувчилардан қабул қиладилар”. Бу фикрлари билан айтмоқчи бўлганимиз – бола тарбиясида фақатгина мактаб эмас, балки, аввало, оила ва жамоатчилик шуғулланиши тўғрисида ва оилада ахлоқ тарбияси доирасида ота-онанинг ўрни беқиёслигини инкор этиб бўлмайди.

Ўзбек миллатида одатда тарбия оиладан, ота-она, бува-бувидан ўрганил-

ган. Минг афсуслар бўлсинки, ёшларимиз бугун тарбияни оиладан ололмаяпти. Ота-она банд, иш, юмуш, рўзгор, телефондан ортмаяпти.

Аммо жамият ўқитувчини ёки бутун бошли мактабни бунга айбдор қилиб кўрсатмоқда.

Мактаб болага бошланғич синфданоқ вазифа беради. Бундай вазифанинг берилиши эса боланинг ота-онаси билан ҳам дарс қилиши, унинг ақлий ривожланиши ва қизиқишларини пайқашлари билан алоқадордир. Аммо XXI асрнинг замонавий ота-оналари кўп ҳолатларда ўз фарзандлари билан шуғулланишга

вақт топа олишмайди. Бола онасига савол берганда одатда она “отангдан ҳам сўра?” ёки “устозинг ўргатмаяптими?” қабилида муносабат билдиради. Бундан кейин табиий равишда боланинг устозига бўлган ҳурмати пасаяди ва вазифаларини бажармай қўяди.

Таълим ва тарбия борасидаги маълумотларни бир-биридан айри ҳолатда тасаввур қилиш мумкин эмас. Бири иккинчисиз ҳеч нарсага ярамайди, балки ноқис бўлади. XX-XXI асрларда аввалги асрлардагига нисбатан саводсизликка қарши кескинроқ чоралар кўрилди, таълим тизими кучайтирилиб такомиллаштирилди. Умумий

таълим кириб бормаган юрт деярли қолмади. Ҳаттоки баъзи мамлакатлар аҳолиси илм-фан бўйича инсон кўзи кўрмаган, қулоғи эшитмаган ютуқ ва тараққиётларни қўлга киритди. Лекин асосий кўзланган мақсадга эришилаётгани йўқ. Шунинг учун ҳам илм-фан ривожланган мамлакатларда тарбиясизлик, ахлоқсизлик, маънавиятсизлик маданиятсизлик ва ҳаттоки инсон зотига мутлақо тўғри келмайдиган иллатлар кундан-кунга кенг қўламда ёйилиб борапти.

Бола тарбиясида ота-онанинг бир-бирига муносабати муҳим саналади. Фарзанднинг тарбиясини фақат онага ташлаб қўйиш тўғри эмас. Бу борада отанинг ҳам ўрни беқиёсдир. Ҳаётда ўғил кўпроқ отага қараб эргашади. Отанинг самимийлиги, ҳурмати ва яхшилиги фарзандга куч-қувват бўлади. Оиланинг асосий тиргаги бўлган ота ҳаётнинг машаққатларини кечиб, ўзининг букулмас иродаси, адолатпарварлиги, ҳаёт синовларига бардошлилиги билан ажралиб турувчи буюк шахс сифатида гавдаланади. Ота оилада

ўз фарзандларига юриш-туришда, нутқ одобида, ўзаро муомала маданиятида тўғрилиқ, ҳалоллик, самимийлик юзасидан намуна бўла олади. Оилада самимийлик, бир-бирига бўлган меҳр ва ҳурмат юқори бўлса, фарзанднинг ўсиб улғайишига ижобий таъсир кўрсатади. Алишер Навоий тарбиянинг яна бир кўриниши ота-онани ҳурмат қилиш эканлигини фарзандларга уқтиради: "Отанг олдида бошингни фидо қилиб, онанг боши учун бутун жисмингни садақа қилсанг арзийди. Икки дунёнг обод бўлишини истасанг, шу икки одам розилигини ол. Туну кунингга нур бериб турганнинг бирисини ой деб бил, иккинчисини қуёш".

Оилада маънавий-руҳий муҳит, бола тарбиясида ғоят муҳим аҳамиятга эга бўлади. Жамиятда ҳар бир оиланинг мустақамлиги, фаровонлигини, ўзаро ҳурмат ва аҳилликни таъминлаш "2022- 2026-йилларга мўлжалланган "Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси" да кўзда тутилган мақсадларни амалга оширишда таянч бўлади. Ҳар бир тотув оила, обод маҳаллани, обод маҳалла – миллатнинг асосий, бош бўғини

ҳисобланади. Маҳалла – аввало, соғлом миллий ижтимоий муҳит маскани ҳисобланиб, бу ерда кучли таъсирга эга бўлган жамоатчилик фикри маҳалла аҳлининг хулқ-атвори, ўзаро муносабатларини адолат ва маънавий мезонлар асосида тартибга солиб туради.

Шу маънода маҳаллани одамийлик, инсонпарварлик дарсхонаси, деб ҳам аташ мумкин. Зеро маҳалла халқимизнинг азалий удумлари, урф-одатлари ва анъаналарига таянган ҳолда улкан тарбиявий функцияни бажаради. Кексаларнинг ёшларга панд-насиҳатлари, ёшларнинг хатти-ҳаракатларимни кузатиш, йўналтириш ва бошқа усуллар билан, бир томондан ёт ғояларга қарши курашилади, иккинчи томондан, уларнинг онгига миллий мафкура сингдириб борилади. Маҳаллада миллий қадриятлар, меҳр-оқибат, эл-юрт шаъни учун кураш каби фазилатларни камол топтиришда маҳалланинг ўрни беқиёс саналади. Бир болага етти қўшни ота-она, деган нақл халқ орасида бежизга оммалашмаган. Ҳар бир миллат ўз истиқболини камолга етаётган ёшлари

тимсолида кўради. Шунинг учун ҳам жамиятнинг таянчи оила саналади. Улуғ маърифатпарвар Абдулла Авлоний айтганларидек, “Тарбия биз учун ё ҳаёт, ё мамот, ё нажот, ё ҳалокат, ё саодат, ё фалокат масаласидир”.

АДАБИЁТЛАР:

- 1.«Тарбия» энциклопедияси (ота-оналар ва мураббийлар учун энциклопедия) “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010. 528 б. (Муаллифлар жамоаси)
- 2.R.Djurayev, M.E.Inoyatova. Тарбия ва маънавият: тарих, тадриж, истиқбол. Рисола. - Т.: Ўзбекистон, 2021 й. - 224 б.
- 3.Ibraimov X., Қуронов М. Умумий педагогика. Дарслик. Тошкент, 2022.
- 4.Р.Джураев, Р.Сафарова. “Дарслик ва ўқув адабиётлари мазмунига сингдириладиган Шарқ педагогик тафаккури дурдоналари воситасида ўқувчи-ёшларда “оммавий маданият”га қарши курашчанлик кўникмаларини шакллантириш йўллари” номли қўлланма. “Тафаккур қаноти”. 2019. 160 б.
5. Сафарова Р. Г. Замонавий педагогика фанининг концептуал

асослари ва парадигмалари//
Узлуксиз таълим. - Тошкент. 2021
йил махсус сон. -В.14-19.

6. Қуронов М. Оила-Учинчи Ренес-
сансинг энг мустаҳкам устун.
-Тошкент, ЎзФА «Фан» нашриёти,
2021.

7. Қуронов М. Миллий тарбия. Т.:
«Маънавият», 2007.

«Оила» асари орқали намоён бўлади. Унда у оиланинг жамиятдаги ўрни, фарзанд тарбиясидаги роли, айниқса, оналарнинг оила, бола тарбиясидаги вазифалари кенг ёритади.

Абдурауф Фитрат